

Werken met een portfolio: leermiddel voor de 21ste eeuw

Het portfolio is een belangrijk document bij het evalueren met kinderen in het Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO). In dit artikel laat Bea Pompert zien wat de voordelen van het gebruik van een portfolio zijn en hoe deze er in de praktijk uit kunnen zien.

Bea Pompert

Fotografie: Hanneke Verkleij

Nu de nadelen van te veel toetsen voor veel betrokkenen bij de basisschool wel klip en klaar zijn, is er gelukkig weer ruimte voor alternatieven die beter passen bij het huidige onderwijs en dat van de nabije toekomst. Werken met portfolio's geeft kansen op authentieke en systematische reflectie, waarderingen en evaluatie. Maar dat niet alleen. Werken met portfolio's zorgt ook voor het verstevigen van de inbreng van leerlingen bij het stellen van leerdoelen en inzicht in hun eigen ontwikkeling. Ze gaan er beter door leren.

Intrinsieke motivatie

Intrinsiek gemotiveerde leerlingen zijn nieuwsgierig naar wat er te leren valt. Ze zijn meer betrokken en leren daarvoor beter dan wanneer hun motivatie extrinsiek is. Hoe meer intrinsieke motivatie hoe beter de leerlingen hun actieve lerende rol kunnen vervullen. Werken met portfolio's is een aanpak die past bij actieve, intrinsiek gemotiveerde leerlingen en levert daar ook een bijdrage aan. Door met het portfolio te werken gaan leerlingen niet alleen zelf evalueren maar ook nadenken over volgende stappen in hun leerproces. Zo is het portfolio een echt leermiddel geworden waarmee leerlingen zichzelf beter zien worden.

Een voorbeeld: Duo-werk in groep 8 bij het thema: 'Wij zijn uitvinders'. De leerkracht wil samen met haar groep reflecteren op de samenwerking tijdens het werken met onderzoeksgroepjes. Ze start met de vraag aan de hele klas om na te denken over de redenen voor het kiezen van je partner. De kinderen hebben dit eerder overwogen en in hun portfolio's genoteerd. Enkele leerlingen beantwoorden hun overwegingen en de leerkracht vult aan. Als Cor aangeeft dat hij gekozen heeft voor Kevin omdat hij van hem kan leren preciezer te werken en beter oog te houden op het tijdspad geeft zij aan dat Cor ook iets van hem kan leren, namelijk volhouden als het werk tegenzit en niet het bijltje erbij neergooien. Dan vraagt de leerkracht de leerlingen om in duo's de eerste veertien dagen van de samenwerking te bespreken. "Stel je een moment voor waarop de samenwerking niet goed liep en een activiteit waarbij het juist uitstekend ging en geef daarvoor je argumenten". De gesprekken leveren veel op. De meeste leerlingen blijken in staat de verschillen goed te kunnen verwoorden en te analyseren. Nu komt de volgende gespreksronde. De duo's gaan nu een plan voor het vervolg maken. Daarbij gaat het om het aanvullen van wijzigen van wat elk kind al eerder in het portfolio noteerde. Ook wordt nagedacht over valkuilen en het vermijden ervan. De nieuwe plannen worden ook nog voorgelegd aan een ander duo. Dit opent dikwijls nieuwe perspectieven en mooie aanvullingen. Tot slot schrijft elke leerling zijn plan in het eigen portfolio.

Dit voorbeeld laat zien hoe het werken met de portfoliomap een aanleiding is om met elkaar in gesprek te gaan, bewust te evalueren en nieuwe leerdoelen vast te stellen. Onder

regie van de leerkracht blijft de leerling aan zet, wordt de zelfregulering en de intrinsieke motivatie bevorderd.

Portfolio om te reflecteren én te leren

Het portfolio geeft de leerkracht en de leerlingen dus de kans om reflecteren en leren aan elkaar te verbinden door middel van systematische feedback op vastgestelde leerdoelen en ontwikkeling in brede zin. Dat vraagt natuurlijk wel wat van de leerkrachten en hun leerlingen. In de eerste plaats een goede opbouw van de portfolio activiteiten en een inbedding in het werk in de klas. Portfolioactiviteiten komen er niet 'bovenop', ze vormen een geheel met de betekenisvolle activiteiten binnen het thema in de klas. Dat ziet er zo uit:

Fase 1: Leerlingen oriënteren zich op toekomstige leerprocessen en te realiseren doelen. Activiteiten:

- Ontwerpen van doelenposters in de startfase van een nieuw thema of nieuw ontwerp
- Portfolioactiviteiten opnemen in overzicht op plannenmuur/vragenwand
- Persoonlijke leerdoelen opnemen in portfolio en zichtbaar maken op plannenmuur

Fase 2: Leerlingen selecteren elke week werk voor hun portfolio. Activiteiten:

- In duo's selectiecriteria vaststellen
- Aan de hand van criteria een keuze maken
- Commentaar leveren bijv. tip/tops of post-its

Fase 3: Leerlingen en leerkracht waarderen en beoordelen het gekozen werk. Activiteiten:

- Gesprekken met elkaar en met de leerkracht over de portfoliostukken en het leerverhaal dat ontstaat
- Noteren van de reflecties bij het werk of foto's van het werk gekoppeld aan de leerdoelen (voor de hele groep en de individuele leerdoelen)

Fase 4: Leerlingen presenteren delen van hun portfolio en krijgen feedback. Activiteiten:

- Presentaties voorbereiden
- Presenteren in boekenkring, tekstenkring en evaluatiekring

De rol van de leerkracht hierbij is cruciaal. Zij houdt niet alleen de regie en organiseert de activiteiten, zij is vooral de gespreksleider en coach in de gesprekken die in de verschillende fasen aan de orde zijn. Grote valkuil daarbij blijkt in veel gevallen dat de leerkrachten controlevragen stellen. De reflectie stagneert dan en de leerling voelt zich overhoord in plaats van uitgenodigd te vertellen. In scholen waar de gesprekken goed verlopen zijn leerkrachten voorzichtig met vragen en als ze vragen stellen hebben deze een open karakter, zoals: hoe is het werk gegaan, wat denk jij van dit stukje tekst, kan het ook anders denk je, heb je nog vragen

aan mij, heb je je werk al geselecteerd, vertel... De leerkracht zorgt ook voor hulpmiddelen in de portfoliomap die in elke fase gebruikt kunnen worden. Deze hulpmiddelen zijn gericht op reflectie, evaluatie, presentatie of plannen maken en nieuwe doelen stellen.

Enkele voorbeelden van formulieren die leerlingen hierbij gebruiken:

Fase 1:

- Mijn plannen, mijn doelen formuleer ik hier
- Dit wil ik gaan leren
- Deze hulp heb ik nodig

Fase 2:

- Hier ben ik tevreden over
- Ik ben blij met dit stuk
- Ik kies voor dit stuk, omdat...

Fase 3:

- Zo verwerk ik tips en tops
- Mijn plan is gelukt/niet gelukt
- Dit gaat goed/dit kan beter

Fase 4:

- Zo verwerk ik tips en tops
- Mijn afsluiting/presentatie ging zo
(4 of 5 puntschaal, schriftelijke afronding)

In de klas van leerkracht Annemiek heeft een groep leerlingen doelen geformuleerd voor het verzorgen van een goed presentatie. Ze worden als volgt genoteerd:

Ik kan een goede presentatie houden:

- Als ik iets moet presenteren bereid ik mij goed voor;
- Informatie kan ik in begrijpelijke taal zetten;
- Ik oefen mijn presentatie eerst met een klein groepje.

Na de presentaties vult de leerling een 4 puntsschaal in en wordt de feedback van de klasgenoten omgezet in een eigen tekst. Samen met de leerkracht worden leerdoelen door de aankomende periode opgesteld. In dit geval wordt de voorbereiding preciezer aangeduid: presentatie voorbereiden met spiekbrieven of PowerPoint.

Eigentijds leren:

In mei 2014 verschijnt 'Een eigentijds curriculum' een advies van de Onderwijsraad. De raad wil een herijking van het curriculum van de basisschool waarbij expliciete

aandacht komt voor de zogenaamde '21st Century Skills'. In dit rapport hanteert de raad drie clusters competenties/vaardigheden:

1. Denkvaardigheden die nodig zijn om mee te kunnen doen aan een complexe samenleving (denk aan: creatief denken, probleemoplossend en kritisch denken)
2. Sociale competenties zoals communiceren, samenwerken
3. Kennis van het eigen functioneren en vaardig in het sturen van het eigen leren

In Ontwikkelingsgericht Onderwijs geven scholen op geheel eigen wijze vorm en inhoud aan deze visie van de Onderwijsraad. Door langlopende vakoverstijgende thema's in te vullen met spel en onderzoek door gericht te zijn op de brede ontwikkeling van alle leerlingen. Werken met portfolio is daarin een activiteit en leermiddel waar de genoemde competenties in betekenisvolle leertrajecten geïntegreerd aan bod komen. Portfolio levert ook een kans op nieuwe flexibele toetscultuur. Leerkrachten kunnen zelf toetstaken verbinden aan het portfoliowerk. Zoals leerkracht Arjan die bij het thema: 'Energie' de volgende toetstaken opneemt in het portfolio van zijn leerlingen:

1. Noem vier vormen van groene energie
2. Teken een vorm van groene energie en laat in je tekening de kenmerken goed zien
3. Helpdesk: help deze mevrouw
Hallo, ik ben mevrouw de Jong. Eneco heeft mij net gebeld. Zij willen mij groene energie verkopen. Moet ik dat gaan doen en wat betekent dat voor mij.
4. Ontwerp een proefje voor onze proefjeskoffer over groene energie. Doe het samen met een maatje en evalueer jullie samenwerking.

In deze toetstaken wordt niet alleen de kennis teruggevraagd maar de leerkracht zet vooral in op het functionele en creatieve gebruik ervan. Van Oers (2009) geeft het belang aan van een dergelijke manier van toetsen. Door dit type taken te verbinden aan het leerlingportfolio ontstaat een goed beeld van de brede doelen en de parate kennis van leerlingen. Beter kan het niet!

Bronnen

De Koning, L. en Van Vliet, M. (2014) OGO in de bovenbouw DVD

*Fase 1: Op start van
thema en onderzoek*

Van Oers, B (2009) Ontwikkelingsgericht werken in de bovenbouw van de basisschool.

Bea Pompert is werkzaam als nascholer en onderwijsontwikkelaar bij De Activiteit, landelijk centrum voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs.